

3 Kända ombyggnader, förändringar och underhållsarbeten

3.1 Källor och litteratur

Kilström, Bengt Ingmar: *Ulrika Eleonora kyrka i Söderhamn*, Eskilstuna 1997
 Länsmuseet Gävleborg: Topografiska arkivet
 Länsmuseet Gävleborg: Ärendearkivet
 Länsstyrelsen Gävleborg: Kulturmiljöenhetens arkiv
 Riksantikvarieämbetet: Byggnadsregistret
 Riksantikvarieämbetet: Antikvariska - Topografiska arkivet
 Wall, Bruno, Söderhamn- Sandarne kyrkliga samfällighet, 2004
 Einarsson, Lars, Arkitekt, 2004

3.2 Kronologisk förteckning

Årtal	Händelse	Källa
1621	Stadens första kyrka invigs. Kyrkan är uppförd i trä och var belägen där nu Mariagården ligger.	Kilström, B.I.,1997
1685-92	Ulrika-Eleonora kyrka uppförs efter ritningar av Nicodemus Tessin d.y. Kyrkan får sitt namn efter drottning Ulrika- Eleonora som gav donationer till bygget.	Kilström, B.I.,1997
1693	Kyrkan invigs.	Kilström, B.I.,1997
1694	Predikstolen börjar tillverkas på 1680-talet men står antagligen färdig ett år efter invigningen.	Kilström, B.I., 1997
1700-tal (?)	Korskranket avlägsnas.	Kilström,B.I.,1997
1721	Ryssarna bränner den gamla kyrkan.	Kilström, B. I., 1997
1730	Tornet färdigställs. Nedre delen av tornet var klart redan 1692, men av ekonomiska skäl hade man inte färdigställt tornet enligt ritningarna. Erik Dahlbergs teckning i Suecia Antiqua et Hodierna stod sannolikt som förebild för tornet och tornhuvens fullbordande.	Kilström, B.I.,1997
1731	Tornhuvens kopparkläs	Kilström, B.I.,1997
1737	Bogårdsmuren som började uppföras i samband med kyrkobygget var i stort sett färdigställd. Bogårdsmuren var försedd med två stigluckor.	Kilström, B.I.,1997
1741	Ny orgel, tillverkad av Daniel Strähle.	Kilström, B. I., 1997
1748	Klockstapeln uppförs.	Kilström, B.I.,1997
1782	Fasadrenovering. I ett protokoll från 1782 uppges att ”exteriören ”blifwer försedd med stark rappning och Wackert öfwerstruken”.	Kilström, B., I.,1997
1783	Invändig restaurering. Valven av trä stryks med gips. Kyrkan vitlimmas och förses med 20 nya fönster. Befintliga fönster förstoras och nya upphuggs.	Kilström, B. I., 1997
1700-tal	Östlundska gravkoret uppförs.	Byggnadsregistret
1816	Brolinska gravkoret uppförs.	Byggnadsregistret
1820	Lundgrenska gravkoret uppförs.	Byggnads registret
1825	Ny altarpåläggning. Altartavlan utförs av Fredrik Westin. Det förgyllda ramverket kring altartavlan utförs efter ritningar av	Kilström, B. I. 1997

	arkitekten CG Blom- Carlsson. Altarringen tillkommer troligtvis i samband med den nya altaruppsättningen, eller senast vid restaureringen 1883.	ATA, Fotografier
1843	Reparationer i kyrkan. Omfattningen oklar.	Kilström, B.I, 1997
1858	Kyrkogården utvidgas.	Kilström, B.I.,1997
1859	Reparationer i kyrkan. Omfattning oklar.	Kilström, B.I, 1997
1875	Nytt plåttak på kyrkan.	ATA
1876	Kyrkan förses med uppvärmningsanordning (kaminer) och kyrkogården utvidgas.	Kilström, B.I.,1997
1883	Grundlig invändig renovering. Ny orgelfasad samt ny orgel- och sidoläktare efter ritningar upprättade av O. Lindberg. Kyrkan får även nytt orgelverk av Setterqvist & Son. Predikstol, väggar och tak målas om. Väggar och tak dekoreras med en stjärnhimmel i blått och vita stjärnor. Altartavlan restaureras. Slutna bänkkvarter ersätts av öppna bänkar med gavlar som har nygotiskt formspråk. Pannrummet (ångpannehuset) uppförs i nordväst efter ritningar av arkitekt C Dahlgren.	Kilström, B.I, 1997/ ATA
1890	Koret förses med glasmålningar. Glasmålningarna kommer från Heinersdorff i Berlin.	Kilström, B.I, 1997
1800-tal(?)	Kyrkogårdsposten med järnstaket uppförs i söder.	ATA
1905	Gravkapell, numera Mariakapellet, uppförs efter ritningar av arkitekten Fredrik Falkenberg.	Utdrag ur byggnadsregistret
1914	Invändiga åtgärder. Omfattning oklar.	Kilström, I, 1997
1929	Utvidgning av begravningsplatsen åt väster (kvarter 3,6 och 12)	ATA/ Wall, B.
1939-40	Invändig och utvärdig restaurering efter ritningar av Knut Nordensköld. Yngve Lundström ansvarar för konserveringsarbetena. 1800-talets takdekorationer målas över och entréplan förses med nya bänkar. 1880-talets bänkar bevarades dock på sidoläktarna. Altaruppsatsen och predikstolen befrias från 1800-talets övermålningar. Altarringen flyttas och avkortas. 1700-talspyramiderna tas åter i bruk och placeras på främre bänkraden, på vardera sidan om gången. I koret läggs ett nytt golv av ekplankor. I bänkkvarteren läggs på det lagade befintliga golvet, ett nytt golv av furu. Detta täcks i sin tur av en linoleummatta. I samtliga fönster inläggs fönsterbänkar av fin- och planhyvlad svartgrå kalksten. En ny dörr ersätter den äldre mellan kor och sakristia och kyrkorummets entréer förses med vindfång. "konsolerna" på vardera sidan om orgel- och sidoläktarnas kapital tas bort. Utvändigt lagas putsen med kalkbruk, förutom på utsatta ställen, som lagas med hydrauliskt kalkbruk. Exteriören avfärgas i skärt och vitt. Torntaket får ny dubbelfalsad kopparbeklädnad. Klockstapeln renoveras. Invändigt utförs förstärkningsarbeten med järnbalkar. Sockeln samt rötskadad spån lagas, varpå stapeln samt taket ommålas.	Kilström, B.I., 1997/ ATA Einarsson, L., 2004
1943	Urnlunden iordningställs efter förslag av arkitekten E. Lundgren.	Kilström, B.I., 1997/ ATA

1951	Ny orgel av Hammarberg & Son, Göteborg.	Kilström, B.I., 1997
1954	Ekonomibyggnad uppförs efter ritningar av Cyril Stakell.	Länsmuseets ärendearkiv
1960-tal	Kyrkogårdsutvidgning mot norr.	Kilström, B.I., 1997/ ATA
1961	Underhållsarbeten på stigluckan efter åtgärdsförslag av arkitekterna Gustav Hedenlund och Stig Lundström.	ATA
1962	Utbyte av takets kopparplåt (ej tornet). Mariakapellet restaureras.	Kilström, B.I., 1997
1971-72	In- och utvändig restaurering efter arkitekt Gösta Lilliemarks ledning. All äldre puts huggs ner in till naturstensmurverket. Sprickor armeras med glasfiberväv. Omputsning sker med starkt cementhaltigt utstockningsbruk och en ytputs av kalkbruk som kalkavfärgades i en mörkröd kulör i nära överensstämmelse med kyrkans ursprungliga kulör. Kyrkan förses med nya ytterfönster (isolerglas). Glasmålningar reoveras och även dessa förses med isolerglas.(?) Invändigt genomförs en total ommålning av väggar och valv, läktarbarriärer och snickerier. Ommålningen avses återskapa den ursprungliga färgsättningen. Även kyrkbänkar ommålas och justeras. Altartavla, epitafier och predikstolen reoveras av konservator Alf Hedman. En heltäckningsmatta läggs in på gångar i korsarmar och korsmitt. Koret förses med ett nytt fristående altare av sten och altarringen öppnas på mitten. Korgolvet beläggs med kalksten. Pannrummet i kyrkans nordvästra parti, inreds till brudkammare och mottagningsrum för dop- och begravningsföljen. Äldre värmesystem utbyts mot elektrisk uppvärmning. Handikappvänliga åtgärder vidtas och vindfångens dörrpartier byts ut. Armaturen under orgelläktaren ersätts med ny och skärmväggar uppförs i norra och södra tvärskeppsarmen. Stigluckan putsas om efter ett åtgärdsförslag av Ehrling Sjöberg.	Kilström, B.I., 1997 Länsmuseets ärendearkiv ATA
1973	Ny ekonomibyggnad "Vita huset" uppförs på kyrkogårdens västra del.	Wall, B., 2004
1984	Minneslund anläggs, söder om kyrkan, ritad av Lennart Lundqvist, MK Konsult.	Wall, B., 2004
1990	Ny orgel från Septima Orgel AB, Umeå.	Kilström, B.I., 1997
1992	Utvidgning av kyrkogården mot norr.	Kilström, B.I., 1997
1993	Korpyramiderna flyttas (utan tillstånd) och placeras på plintar vid ömse sida om altaret.	Länsmuseet Gävleborgs ärendearkiv
1994	Utvändiga restaureringsåtgärder efter ett åtgärdsprogram upprättat av C. A. Roos (1989). Kyrkan putsas om med kalkcementbruk (KC50/50/650) och avfärgas med silikatfärg av fabrikat KEIM. Skarvar och fogar mellan putsytter och fönsterkarma, plåtavtäckningar etc. har fogats med infärgad mjukfog. Även stigluckan målas om med silikatfärg. Spån på klocktornet ilagas. Spånbeklädnaden stryks med trätjära.	Länsmuseet Gävleborgs ärendearkiv/ ATA

1997	<p>Invändig renovering efter åtgärdsprogram upprättat av Staffan Sjödin, Hus Konsult Sjödin Försäljning & Konsult AB. Heltäckningsmattan i gångarna och korkoplastmattan i bänkkvarteren tas bort. Det underliggande golvet slipas och oljas. Längst ytterväggarna läggs nya bräder mellan bänkkvarter och mur. För att slippa riva de gamla bräderna läggs de nya ovanpå de gamla så att de hamnar i samma nivå som bänkkvarteren. Bänkinredningens ryggstöd bättringsmålas. Gavelstycken och bänkskärmar i koret samt sittbänkar målas om helt. Även pelarbaser målas. Målningsarbeten utförs med oljelasyr och med samma kulör som befintligt.</p> <p>Brandsäkerhetsåtgärder utförs, bl.a. kläs undersidan av läktartrapporna in med gipsskivor. Utrymningsstegar (lösa aluminiumstegar) placeras på läktarna.</p>	Länsmuseet Gävleborgs ärendearkiv
1990-tal	Kororgeln flyttas (?)	
1999	Gravplatsområde för muslimer anläggs. Installation av brand-och inbrottslarm.	ATA
2002	Befintlig gravplats för muslimer görs om.	Wall, B:
2003	<p>Mariakapellet genomgår invändig upprustning efter ett åtgärdsförslag upprättat av Hus Konsult Staffan Sjödin AB.</p> <p>Utbyggnad av urnlund, samt ändrad markbeläggning i minneslunden. Asklund anläggs på norra delen av kyrkogården.</p>	Länsmuseet Gävleborgs ärendearkiv Wall, B.
2004	<p>Utvändig upprustning av Mariakapellet samt de tre gravkoren skall genomföras. Åtgärdsförslagen är upprättade av Hus konsult Staffan Sjödin AB.</p> <p>Tillstånd utfärdas att riva ekonomibyggnaden från 1954. En ny skall uppföras lika den befintliga.</p>	Länsmuseet Gävleborgs ärendearkiv